

## ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПТУ “ЕТНІЧНІСТЬ” У ЗАРУБІЖНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ В 1960–1980-х РОКАХ

*У статті аналізуються два принципових твердження Західної політичної думки 1960–1980-х років стосовно проблематики “етнічності”. По-перше, піддається сумніву теза про те, що “етнічність” є тією соціальною силою, котра витісняє “клас”, тому що останній не пояснює адекватно основних елементів соціальних відносин у сучасному світі, а “фактор етнічності” є основою соціальних змін, оскільки вдало рекомбінує раціональний інтерес з емоційною прихильністю. По-друге, критикується тлумачення Західної політичної науки 1960–1980-х років, що “етнічність”, а особливо “етнічні відмінності”, є начебто головною причиною соціальної нерівності, а також принциповим джерелом конфліктів як усередині країн, так і між державами.*

**Ключові слова:** етнічна приналежність, етнічні відмінності, політична думка.

Розвиток досліджень у галузі етнічної проблематики отримав поштовх у кінці 1960–1970-х років, про що свідчить значна кількість монографічних видань і збірників [20; 44–48; 52–55; 60; 61; 63; 64] та ін. Не випадково саме в цей період з’являються спроби кваліфікації різних точок зору з теоретичних аспектів етнонаціоналогічних студій. Так, за оцінкою фахівця з теоретичних проблем міжетнічних стосунків Р.Шермехорна, праці, що вийшли друком з етнічної проблематики, умовно можна поділити на декілька категорій: описові, інтерпретаційні, класифікаційні, парадигматичні, абстрактно-теоретичні [104]. А в книзі “Етнічний сепаратизм та світова політика” видання 1984 року за редакцією професора Е.Шілза зазначалась інша кваліфікація наукових праць з етнонаціональних проблем: країнознавчо-регіональні, теоретичні та компаративістські [51, р.5]. Такі роботи засвідчили новітні підходи до вивчення проблем міжетнічних взаємин у середовищі істориків, політологів та соціологів. Якщо раніше в політичній науці національні процеси розглядались у першу чергу з точки зору асиміляції й ігнорувалась інша тенденція – прагнення до збереження етнічної ідентичності й консервації в побуті та культурі ідентифікаційних рис країни походження, то тепер приділялась увага тенденції виокремленості “етнічних груп” та “етноменшин” в окремий соціальний феномен. Цей новий напрям досліджень супроводжувався уявленням про вагомість етнічних феноменів у концепціях національних процесів [1, с.8]. Крім того, стала проявлятися тенденція до ускладнення техніки досліджень. У науковий обіг надовго ввійшло поняття “ethnicity”/“етнічність”, яке було важко відрізнити від таких понять, як “раса” і “культура” [3, с.173, 183–184; 4, с.13]. Зазначена категорія “етнічність” була введена в науковий обіг у 1970-х роках [50, с.101] і стала основоположною, отримавши широкий резонанс серед науковців. Але що означав нововведений термін? У визначенні змісту цієї категорії, як зазначають самі ж її дослідники, немає єдиної думки й досі [23, р.266; 78, р.412; 113, р.98; 109, р.261; 115, р.313]. У цьому зв’язку свого часу авторитетний американський соціолог Т.Парсонс писав, що “етнічність” – це надзвичайно невловима концепція, котра не піддається точному визначенню” [93, р.53]. У колективній монографії “Етнічність і формування нації: порівняльні, міжнародні та історичні перспективи”, опублікованій ще 1974 року, зазначено: “Етнічність можна визначити як характерні відмінні, культурні чи субкультурні риси, котрі відрізняють одну групу від іншої” [53, р.10]. Деякі автори вважають за необхідне включити в поняття “етнічність” три основних елементи – “групу”, “ідентичність” та “спільність історії” [7, р.3, 9]. Для інших “етнічність” – це особливий вид ідеології [7, р.13]. У збірнику “Етнічність”, виданому в США 1977 р., зазначалось: “Етнічність може бути зрозумілою як релігійна, лінгвістична і географічна різноманітність” [52, р.91]. Окремі автори, використовуючи даний термін, не дають йому жодного визначення. У статті, спеціально присвяченій концептуальному аналізу, її автор – канадський соціолог українського походження В.Ісаїв констатує-

вав, що з розглядуваних ним 65 праць, пов'язаних із тим чи іншим аспектом “етнічності”, тільки в 13 удалося знайти визначення терміна [74, p.111].

Наявність різних підходів до визначення “етнічності” відімічає і професор Нью-Йоркського університету Л.Снайдер, виокремлюючи “расовий” і “культурний” підходи [109]. Низка авторів ототожнює поняття “етнічність” із такими поняттями, як “етнічна група”, “етнічна ідентичність” [26; 37; 64].

Однак протягом певного періоду “класичним” було прийнято визначення, дане Т.Парсонсом на одній з наукових конференцій 1972 року. Воно стверджувало: “Етнічність – це головний центр групової спільноти, організація людей у різні етнічні групи з їх солідарністю й лояльністю стосовно один одного” [93, p.53].

Поряд з “етнічністю” широко вводилися категорії “етнічний плюралізм”, “культурний плюралізм”. Синонімами до них ставали терміни “багатокультурність” та “різнорідність” [29]. Упроваджувались у науковий обіг поняття “міжетнічна інтеграція”, а також “етнонаціоналізм” та “етнорегіоналізм” [120, p.99]. Як зауважив провідний американський теоретик етнічності Ф.Рігс: “Науковці, котрі зайняті дослідженнями з проблем етнічності та націоналізму, часто жаліються на термінологічну нечіткість, що заважає роботі” [102, p.551]. З іншого боку, соціолог В.Белл закликав наукове співтовариство підтримувати “принаймні мінімальну згоду з тих чи інших дефініцій” [10, p.271]. Різної у термінології помітили й австралійські науковці, які, намагаючись дослідити взаємозв'язок термінів “етнічність”, “етнічна ідентичність” та “етнічна група”, відзначали відсутність концептуальної ясності цих термінів, яка призвела до того, що дослідники по-різному використовують їх значення, а звідси й розбіжності стосовно того, чому “етнічні групи”, “етнічності” виникають, існують і зникають [78].

Подальший розвиток етнічних студій відбувався під впливом специфіки етнічного складу населення іммігрантських країн, що спонукає нас до розгляду асиміляційної моделі формування національної політичної ідентичності.

В історії політологічної думки ця модель займає особливе місце, оскільки головний соціальний ідеал асиміляціоністів зводиться до того, що у справді вільній, демократичній спільноті люди будуть прагнути жити серед расово та етнічно змішаних сусідів, а формування політичної самобутності на такій основі буде безперешкодним, оскільки: 1) іммігранти “обов'язково” й “назавжди” бажають розпрощатись зі своїми “країнами походження/народження” і стати “справжніми канадцами”, котрі відрізнятимуться від американців, англійців, австралійців та ін.; 2) “канадизація” є швидким і легким процесом, оскільки в іммігрантів немає значних перешкод щодо інтеграції до “канадських культурних норм” та “канадського способу життя”; 3) канадське усталене суспільство здатне *переплавити* іммігрантів у нову політико-культурну спільноту, незалежно від місця їх народження та часу прибуття до Канади, – іммігранти зі свого боку сприйматимуть “канадизацію” як “звільнення” від бідності [81, p.1].

Через вищеназвані припущення “асиміляціонізм уважався найбільш сприйнятливим ліберальним шляхом вирішення проблем національних меншин...” [13, p.3]. Фундаментально аргументоване теоретичне підґрунтя для використання асиміляційної моделі як способу формування нової політичної ідентичності заклав американський соціолог Чиказького університету Роберт Парк [92]. Саме Р.Парк уперше проблеми етнічних стосунків у приймаючому суспільстві поставив у контекст процесу асиміляції. Він висунув модель чотириступеневого розвитку процесу міжетнічних взаємин у будь-якому поліетнічному суспільстві: контакти, конфлікти, пристосування та асиміляція. Асиміляція є останнім етапом у циклі міжетнічної взаємодії. Причому для Р.Парка асиміляція – такий фактор, у якому не тільки асимілюються новоприбульці, адаптуючись до нових умов, але й приймаюче суспільство також змінюється. Цей постулат американського дослідника визнали навіть канадські противники асиміляціонізму, прибічники моделі культурного плюралізму: “Я вважаю, що асиміляція – це хибний шлях... Ті, хто прибув

до нової країни... змінюють її культуру, стаючи її частиною” [96, р.293]. Пройшовши чотириступеневий шлях розвитку, національна держава, на думку Р.Парка, вичерпає себе, і світ еволюціонує в напрямі створення всесвітнього космополітичного суспільства. “Кожне суспільство, кожна нація і кожна цивілізація є киплячим казаном і таким чином робить внесок у злиття рас, у результаті чого з неминучістю виникають нові раси й нові культури” [92, р.102, 230–233].

Отже, основний спосіб вирішення національних проблем визначався через асиміляцію різних етносів, до того ж “раси” і “нації” почали вважатись дисфункціональними в індустріальних суспільствах і, як спадок попередніх епох, неминуче повинні були б зникнути під впливом урбанізації та індустріалізації [13, р.3; 44, р.376].

Досягнення асиміляційних цілей покладалося на освітню систему. Саме вона повинна була стати основним механізмом у проведенні політики, направленої на асиміляцію етнічних груп, тим механізмом, який би дав свої результати в короткий термін. Шкільні заклади таким чином були покликані стати основою проведення фундаментальних соціальних змін в етнічній сфері. “Школи проводили політику, що базувалася на расі, релігії та етнічності” [98, р.337–338].

Інший спосіб упровадження ефективного способу асиміляції – змішані шлюби. “Рівень ендегамії є індикатором ступеня приналежності членів групи до їх соціокультурної спадщини” [111, р.13]. Зростання кількості міжетнічних шлюбів проявило певну системну закономірність: виявилось, що британці, німці й скандинави укладали в основному шлюби між собою й рідко виходили за межі цих етнічних взаємин. За ними йшли ірландці, італійці, поляки; найбільш ендегамними виявились євреї, що укладали шлюби тільки всередині своєї етнічної спільноти [4, с.75, 80; 67, р.169]. Таким чином, асиміляційна модель виявилася відображенням певних аспектів “вертикальної мозаїки”, якій притаманна певна ієрархія, відповідно до якої найбільш придатними до асиміляції є представники європеїдної раси зі світлим типом зовнішності, у першу чергу вихідці з Північної Європи. Після них йшли представники тієї ж раси, але з більш темним кольором шкіри та волосся – вихідці з Південної Європи. Далі різноманітні помішки європеїдної раси з іншими расовими групами. Ще меншою можливістю до асиміляції володіють представники монголоїдної раси й найменше шансів в осіб, котрі належать до негроїдної раси [118, р.285–286, 290–292; 56, р.58–61].

Але така виявлена науковцями ієрархія “вертикальної мозаїки” [95] поставила під сумнів ефективність моделі асиміляції. “Міф ліберального очікування поступився місцем реаліям етнічної різноманітності” [23, р.276]. Відтепер будь-яка етнічна група прагнула прояснити для себе належне їй місце і роль в ієрархізованій “вертикальній мозаїці” приймаючого суспільства. Найбільш істотними проблемами етнічних груп стали рівноправна участь у конкурентній боротьбі за економічні ресурси, професійний статус і професійне представництво. “Тенденція етнічного партикуляризму, а не асиміляція стала визначати щоденне життя” [27, р.355]. Це спричинило перегляд теоретичних поглядів на етнічні й расові відносини, оскільки історія доводила, що “оптимістичні” надії відносно зникнення етнічних і расових характеристик не виправдались [110, р.17]. “Якщо раніше, – указував професор Н.Глейзер, – проблеми етнічного конфлікту всередині держави й між державами представлялися лише пережитком минулого, то тепер ми повинні перемістити їх у центр нашої уваги” [63, р.17]. У зв’язку із цим у наукових колах почали вважати, що фактор “етнічності” адекватно відображає реальну дійсність [94, р.247; 55, р.374; 80, р.196; 71, р.42; 49, р.652]. Розпочалось інтенсивне вивчення “етнічного феномену” через розроблення спеціальних програм і втягнення до них широкого кола істориків, політологів, соціальних психологів та представників інших суміжних дисциплін. З’явився ряд робіт, де категорично заперечувався асиміляційний шлях розвитку етнічних груп [87–91]. Критиці піддавалася не тільки школа Парка, але й теорії “модернізації”, розроблені впливовим соціологом К.Дойчем, котрий у всіх своїх пра-

цях стверджував, що різноманітні процеси в рамках “модернізації” – індустріалізація, урбанізація, множення зв’язків, зростання масової освіти – приведуть до повної національної інтеграції [30–32]. Більше того, саме завдяки К.Дойчу почалося концептуальне відокремлення “етнічності” від “нації” та ототожнення “етнічності” виключно з меншиною: “Навіть у США білі англо-сакси, стара опора американців більше не є більшістю, а тільки найбільшою меншиною серед населення” [31, р.72]. У цьому руслі критикувалися погляди таких прихильників теорії “модернізації”, як С.Блек [19], С.Хантінгтон [69, р.283–322], М.Хехтера [6, р.21–45] на те, що ніби-то у високомодернізованих суспільствах, якими вони вважали західні країни, етнічний конфлікт є анахронізмом.

Еволюція від “етнічної категорії” до такої загостреної форми етнічних почуттів, як “націоналізм”, мала, як уявляли науковці, могутні рушійні соціально-політичні фактори: “Етнічні та релігійні групи, котрі мирно співіснували одні з одними в традиційних суспільствах, втягнулись у грубий конфлікт у результаті соціальної та економічної модернізації” [100, р.8]. Твердження про те, що “модернізація” посилює етнічні почуття й інтенсифікує етнічні конфлікти, сьогодні домінує в політологічній літературі, присвяченій теоретичним проблемам “етнічності” і “націоналізму” [9; 19; 58; 41–43; 85].

Ряд науковців доходить висновків про наростання “націоналізму”, відштовхуючись від факту економічної “інтегрованості” периферійних регіонів, часто заселених етнічними чи національними меншинами, запропонували концепцію “етнічного розподілу праці”, відповідно до якої економічна нерівність регіонів породжує міжетнічні неадаптованості й конфлікти, ідеологічно прикриті вродженими традиційно-культурними символами. Концепція “етнічного розподілу праці” тісно пов’язана з іншою концепцією – “внутрішнього колоніалізму”; остання базується на оцінці про різні рівні процесу модернізації для “центру” та “периферії”. Відповідно до зазначеної моделі домінантна група прагне монополізувати свої переваги у всіх сферах соціального життя, що й створює конфлікт між центральним урядом та етнічними периферійними групами. Ця доктрина пов’язана з ім’ям професора університету штату Арізона М.Хехтера [68], чий погляд ретельно проаналізований українським науковцем О.Майбороною [2, с.127–150]. Науково-технічний прогрес, стверджували прихильники цього напрямку в етносоціології, неминуче посилює поглиблення культурно-етнічного розподілу праці. Створюється так званий “подвійний ринок робочої сили”, який сприяє розпалюванню етнічного антагонізму, розрив між висококваліфікованою робочою силою “ядра” і “середнім робітником” периферійного походження збільшується, культурно-етнічна диференціація відтворюється й навіть наростає [21, р.547–559]. Однак нам варто мати на увазі, що тут мова йде не про механізм появи етнічного начала на рівні соціальної дії, а обмежується лише описом стратифікаційного аспекту соціального конфлікту, обрамленого в етнічні форми.

Критиці було піддано й функціоналістський підхід таких авторитетних соціологів та політологів, як Т.Парсонс, Н.Смелсер, С.Айзенштадт, Г.Олмонд, Д.Істон та інші в тлумаченні місця й ролі етнічності в процесі національної інтеграції [99]. У цьому зв’язку професор антропології Каліфорнійського університету Г. де Вос, оцінюючи роль “етнічності” в соціальній історії, писав: “Ми є свідками при аналізі соціальної і культурної історії” [33, р.6].

Звідси, ефективність асиміляційної моделі як адекватної спроби облаштування великої кількості переселенців із різних країн, котрі розмовляли на різних мовах, дотримувалися різноманітних звичаїв і традицій, сповідували відмінні релігійні догмати, теоретично була спростована. З’явилася нова теорія національної інтеграції та формування нової політичної самобутності – “багатокультурність”, що стала різновидом більш широкого поняття “культурний плюралізм” [1, с.77].

Головний аргумент прихильників багатокультурності полягав у тому, що демократія є обов’язковою умовою існування та розвитку культури. Тому будь-яка програма соціальної асиміляції, що має на меті гомонізацію населення, є ворожою до ідеалу де-

мократії та процесу культурного зростання. А отже, будь-яка асиміляція є поверховою, іммігранти справді можуть вивчати й вивчити англійську мову, одягатись, як канадці, і т. ін., але повна асиміляція ніколи не є реальною, оскільки навіть після тривалого перебування в новій країні людина не може забути про етнічне походження своєї сім’ї. “Люди можуть змінити свій одяг, політичні переконання, дружин, релігійні вірування, філософські погляди... але вони не можуть змінити своїх дідів: євреїв, поляків, англосаксів, щоб перестати бути євреями, поляками, англосаксами...” [76, р.114]. Таким чином, етнічні групи не є пережитками минулого, а новими формами соціального життя, вони здатні оновлюватись і модифікуватись.

Таким чином, на основі розробленої теоретиками багатокультурності “програм позитивних дій”/ (“The Affirmative Action Policy”), що мали на меті надання певних преференцій етнічним групам у соціальному, економічному та соціальному житті, як, наприклад, при прийнятті на роботу, у вищі навчальні заклади, при наданні ліцензій для відкриття власних справ і т. ін. Приймалися практичні заходи, направлені на забезпечення політичного представництва расових та етнічних груп. Поряд із цим законодавчо впроваджувалася концепція двомовності, сутність якої зводилася до можливості використання рідної мови під час навчання та в суспільно-політичному житті. Серйозні зміни в державній політиці, збільшення частки груп, здатних претендувати на пільги, засвідчили зміни національної політики Канади в напрямі “багатокультурності”. Наслідком такої політики стали істотні зрушення в соціальній та політичній сферах.

Отже, у науковій думці стало беззаперечним, що “етнічність” замінила таке поняття, як клас для пояснення фундаментальних елементів соціальних зв’язків у сучасному світі, оскільки саме етнічність стала здатною проявити поєднання інтересу з емоційною прив’язаністю. “Етнічність” дала адекватне тлумачення реальному набору спільних цінностей – у мові, їжі, назвах, коли інші соціальні ролі стали більш абстрактними й безособовими. Акцентуючи увагу на етнічних відмінностях, деякі фахівці проголошували їх основною причиною соціальної нерівності, головним джерелом конфлікту як усередині країни, так і між державами.

1. Евтух В. Б. Концепции этносоциального развития США и Канады: типология, традиции, эволюция / В. Б. Евтух ; отв. ред. В. А. Тишков. – К. : Наукова думка, 1991. – 180 с.
2. Майборода О. Проблеми зумовленості національних рухів у етнополітичних дослідженнях / О. Майборода // Політологічні читання. – 1992. – № 1. – С. 127–150.
3. Филиппова Е. И. Что такое Франция? Кто такие французы? / Е. И. Филиппова // Национализм в мировой истории / под ред. В. А. Тишкова, В. А. Шнирельмана, Ин-т этнологии и антропологии им. Н. Н. Миклухо-Маклая РАН. – М. : Наука, 2007. – С. 172–226.
4. Чертина З. С. Плавильный котел? Парадигмы этнического развития США / З. С. Чертина. – М. : ИВИ РАН, 2000. – 160 с.
5. Alba R. The Twilights of Ethnicity among Americans Catholics of European Ancestry / R. Alba // The Annals of the American Academy of Political and Social Sciences. – 1981. – March, Vol. 454, № 1. – P. 86–97.
6. Alland A. Jr. Human Diversity / A. Jr. Alland. – New York and London : Columbia University Press, 1971. – 220 p.
7. Aronson D. Ethnicity as a Cultural System: An Introductory Essay / D. Aronson // Ethnicity in the Americas / ed. F. Henry. – Publisher The Hague – Mouton ; Chicago : Distributed in the USA and Canada by Aldline, 1976. – P. 9–19.
8. Banks M. Ethnicity: Anthropological Constructions / M. Banks. – London ; New York : Routhlege, 1996. – 210 p.
9. Banks A. J. The Social Studies, Ethnic Diversities, and Social Changes / A. J. Banks // The Elementary School Journal. – 1987. – Vol. 87, № 5. – P. 531–543.
10. Bell W. Nationalism and Other Bases of Large-Scale Organization and Identity / W. Bell // Canadian Review of Studies in Nationalism. – 1983. – Vol. X, № 2. – P. 271–277.
11. Ben-Israel H. Nationalism in Historical Perspective / H. Ben-Israel // Journal of International Affairs. – 1992. – Vol. 45, № 2. – P. 367–397.
12. Berghe P. L. van Den. Bringing Beasts Back in: Torward a Biosocial Theory of Aggression / P. L. van Den Berghe // American Sociological Review. – December, 1974. – Vol. 39, № 6. – P. 777–789.
13. Berghe P. L. van Den. The Ethnic Phenomenon // P. L. van Den Berghe. – N. Y. : Elsevier, 1981. – 301 p.

14. Berghe P. L. van Den. The Ethnic Pluralism in Industrial Societies: a Special Case? / P. L. van Den Berghe // *Ethnicity. An Interdisciplinary Journal of the Study of Ethnic Relations*. – 1976. – Vol. 3, № 3. – P. 242–255.
15. Berghe P. L. van Den. Man in Society: a Biosocial View / P. L. van Den Berghe. – New York : Elsevier, 1975. – 300 p.
16. Berghe P. L. van Den. Race and Ethnicity: a Sociobiological Perspective / P. L. van Den Berghe // *Ethnic and Racial Studies*. – 1978. – Vol. 1, № 4. – P. 401–411.
17. Berghe P. L. van Den. Race and Racism: a Comparative Perspective / P. L. van Den Berghe. – New York ; Toronto : Wiley, 1978. – 171 p.
18. Berry J. Costs and Benefits of Multiculturalism: A Social-Psychological Analysis / J. Berry // *Twenty Years of Multiculturalism: Successes and Failures* / ed. by S. Hryniuk. – Winnipeg : St. John's College Press, 1992. – P. 183–199.
19. Black C. The Dynamics of Modernization: a Study in Comparative History / C. Black. – N. Y : Harper and Row, 1967. – 207 p.
20. Blalock H. Toward a Theory of Minority Group Relations / H. Blalock. – N. Y. : Wiley, 1967. – 227 p.
21. Bonacich E. Theory of Ethnic Antagonism: The Split Labour Market / E. Bonacich // *American Sociological Review*. – 1972. – Vol. 37, № 5. – P. 547–559.
22. Brubaker R. Ethnicity without Groups / R. Brubaker. – Cambridge Mass. : Harvard University Press, 2004. – 283 p.
23. Burgess S. The Resurgence of Ethnicity: Myth or Reality? / S. Burgess // *Ethnic and Racial Studies*. – 1978. – Vol. 1, № 1. – P. 265–285.
24. Caldwell G. Le prérequis à l'intégration des immigrants: une culture publique commune au Québec / G. Caldwell, J. Harvey // *Action nationale*. – 1994. – Vol. 84, № 6. – P. 786–794.
25. Canadian Review of Studies in Nationalism. – 1996. – Vol. XXII. – № 1–2.
26. Cohen A. On Hechter's Interpretation of Weber / A. Cohen // *The American Journal of Sociology*. – 1976. – Vol. 81, № 3. – P. 1160–1162.
27. Connor W. Ethnicity, Race and Class in the United States / W. Connor // *Ethnic and Racial Studies*. – 1980. – Vol. 3, № 3. – P. 355–359.
28. Connor W. Nation-Building or Nation-Destroying? / W. Connor // *World Politics*. – 1972. – Vol. XXIV, № 3. – P. 319–355.
29. Day J. Multiculturalism and the History of Canadian Diversity / J. Day. – Toronto ; Buffalo ; London : University of Toronto Press Incorporated, 2002. – 264 p.
30. Deutch K. Nationalism and Social Communication: an Inquiry into the Foundations of Nationality / K. Deutch. – Cambridge : M.I.T. Press, 1966. – 345 p.
31. Deutsch K. The Analysis of International Relations / K. Deutsch. – Englewood Cliffs-New Jersey : Prentice-Hall Incorporated, 1978. – 214 p.
32. Deutsch K. The Nerves of Government. Models of Political Communication and Control / K. Deutsch. – London : Free Press of Glencoe, 1963. – 316 p.
33. De Vos G. Ethnic Pluralism: Conflict and Accommodation / De Vos G. // *Ethnic Identity. Cultural Continuities and Change* / ed. G. De Vos and L. Romanucci-Ross. – Palo Alto (California) : Mayfield Publishing Company, 1975. – P. 5–41.
34. Duara P. Transnationalism and the Predicament of Sovereignty: China, 1900–1945 / P. Duara // *The American Historical Review*. – January, 1997. – Vol. 102, № 4. – P. 1003–1029.
35. Duverger M. The Idea of Politics. The Uses of Power in Society / M. Duverger. – London : University Paperbacks, Methuen & Company Limited. – 238 p.
36. Editor's Foreword // *Journal of International Affairs*. – Winter, 1992. – Vol. 45, № 2. – P. i–ii.
37. Enloe C. Ethnic Conflict and Political Development / C. Enloe. – Boston : Little Brown & Company, 1973. – 282 p.
38. Enloe C. Ethnic Conflict and Political Development / C. Enloe. – Boston : Little Brown, 1973. – 282 p.
39. Enloe C. Ethnic Conflict and Political Development / C. Enloe. – Lanham [Md.] : University Press of America, 1986. – 282 p.
40. Enloe C. Ethnic Soldiers: State Security in Divided Societies / C. Enloe. – Athens : University Press, 1980. – 276 p.
41. Eriksen T. Ethnicity and Nationalism / T. Eriksen. – London ; Sterling, Va. : Pluto Press, 2002. – 199 p.
42. Eriksen T. Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspective / T. Eriksen. – London ; Boulder, Col. : Pluto Press, 1993. – 179 p.
43. Eriksen T. "Us" and "Them" in Modern Societies: Ethnicity and Nationalism in Mauritius, Trinidad and beyond / T. Eriksen. – Oslo, Norway : Scandinavian University Press, 1992. – 208 p.
44. Esman M. Perspectives on Ethnic Conflict in Industrial Societies / M. Esman // *Ethnic Conflict in the Western World* / ed. M. Esman. – Ithaca : Cornell University Press, 1977. – 399 p.
45. Ethnic Conflict and Power: A Cross-National Perspective / eds.: Gelfand E. D. and Lee R. D. – N. Y. : Wiley, 1973. – 354 p.

46. Ethnic Conflict in the Western World / ed. M. J. Esman. – Ithaca ; New York : Cornell University Press, 1977. – 399 p.
47. Ethnic Groups and Boundaries: the Social Organization of Culture Difference / ed. F. Barth. – Bergen : Universitetsforlaget ; London : Allen & Unwin, 1969. – 153 p.
48. Ethnic Identity. Cultural Continuities and Change / ed. J. De Vos and L. Romanucci-Ross. – Palo Alto California : Mayfield Publishing Company, 1975. – 395 p.
49. Ethnic Identities in a Transnational World / ed. by J. F. Stack, Jr. – Westport Connecticut : Greenwood Press, 1981. – 226 p.
50. Ethnic Politics in Australia / ed. by J. Jump. – London : Allen & Unwin, 1984. – 213 p.
51. Ethnic Separatism and World Politics / ed. L. F. Shiels. – Lanham, Maryland : University Press of America, 1984. – 313 p.
52. Ethnicity / ed. by A. M. Greeley and G. Baum. – New York : The Seabury Press, 1977. – 105 p.
53. Ethnicity and National-Building: Comparative, International and Historical Perspective / eds.: W. Bell and W. Freeman. – Beverly Hills : Sage Publications, 1974. – 456 p.
54. Ethnicity and Resource Competition in Plural Societies / ed. L. A. Despers. – Publisher The Hague – Mouton ; Chicago : Distributed in the USA and Canada by Aldine, 1975. – 221 p.
55. Feagin J. Racial and Ethnic Relations / J. Feagin. – Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice Hall, 1978. – 392 p.
56. Fenton S. Ethnicity / S. Fenton. – Cambridge : Polity Press and Wiley-Blackwell Publishing Limited, 2003. – 220 p.
57. Fierbleck K. The Ambivalent Potential of Cultural Identity / K. Fierbleck // Canadian Journal of Political Science. – 1996. – Vol. 29, № 1. – P. 3–22.
58. Flag, Nation and Symbolism in Europe and America / ed. by T. Eriksen and R. Jenkins. – London ; New York : Routledge, 2007. – 208 p.
59. Fraser A. A Canadian Flag for Canada / A. Fraser // Journal of Canadian Studies. – 1990/1991. – Vol. 25, № 5. – P. 64–80.
60. Francis E. Interethnic Relations: An Essay in Sociological Theory / E. Francis. – N. Y. : Elsevier, 1976. – 432 p.
61. Gans H. Symbolic Ethnicity: The Future of Ethnic Groups and Cultures in America / H. Gans // Ethnic and Racial Studies. – 1979. – Vol. 2, № 1. – P. 1–20.
62. Gerstle G. The Power of Nations / G. Gerstle // The Journal of American History. – September, 1997. – Vol. 84, № 2. – P. 576–580.
63. Glazer N. The Universalization of Ethnicity. Peoples in Boiling Pot / N. Glazer // Encounter. – 1975. – Vol. 44, № 2. – P. 8–17.
64. Goering J. The Emergence of Ethnic Interests: A Case of Serendipity / J. Goering // Social Force : Published by University of Carolina Press. – 1970. – Vol. 49, № 42. – P. 379–384.
65. Gross M. Restructuring Ethnic Paradigms: From Premodern to Post-Modern Perspectives / M. Gross // Canadian Review of Studies in Nationalism. – 1996. – Vol. XXIII, № 1–2. – P. 51–65.
66. Halsey A. Review Article: Ethnicity: A Primordial Social Bond? / A. Halsey // Ethnic and Racial Studies. – 1978. – Vol. 1, № 1. – P. 124–128.
67. Hastings A. The Construction of Nationhood. Ethnicity, Religion and Nationalism / A. Hastings. – Cambridge University Press, 1999. – 235 p.
68. Hechter M. Toward a Theory of Ethnic Change / M. Hechter // Politics and Society. – Los Altos, Cal. : Geron-X, inc. – January, 1971. – Vol. 2, № 1. – P. 21–45.
69. Huntington S. The Change in Change: Modernization, Development and Politics / S. Huntington // Comparative Politics. Published by Ph. D. Program in Political Science of the City of New York. – April, 1971. – Vol. 3, № 3. – P. 283–322.
70. Hutchison J. Modern Nationalism / J. Hutchison. – London : Fontana Press, 1994. – 223 p.
71. International Conceptual Encyclopedia for the Social Sciences. Vol. 1 : Ethnicity. Intercocata Glossary. Concepts and Terms Used in Ethnicity Research. Published under the Auspices of the International Social Science Council, Committee on Conceptual and Terminological Analysis (COCTA) with the financial assistance of UNESCO / ed. by F. W. Riggs. – Honolulu : University of Hawaii Press, 1985. – 205 p.
72. Intergroup Relations: Sociological Perspective / ed. by P. L. van Den Berghe. – New York : Basic Books, 1972. – 327 p.
73. Isajiw W. Definition and Dimensions of Ethnicity: A Theoretical Framework / W. Isajiw // Proceedings of the Joint Canada – United States Conference on the Measurement of Ethnicity. [“Challenges of Measuring an Ethnic World: Science, Politics and Reality”]. (Ottawa, April 1–3, 1992) / eds : G. Goldman, M. Almely, N. R. McKenney. – Ottawa : Statistics Canada – Washington, DC : U. S. Dept. of Commerce, Economics and Statistics Administration, Bureau of the Census : U. S. Government Printing Office, 1993. – P. 407–427.
74. Isajiw W. Definitions of Ethnicity / W. Isajiw // Ethnicity. – 1974. – Vol. 1, № 2. – P. 111–124.
75. Issaks H. Nationality: End of the Road? / H. Issaks // Foreign Affairs. – 1975. – Vol. 53, № 3. – P. 432–449.
76. Kallen H. Culture and Democracy in the United States / H. Kallen. – New Brunswick, N. J. : Transaction Publishers, 1998. – 339 p.

77. Mackie M. Measuring Ethnic Salience / M. Mackie, M. Brinkerhoff // *Canadian Ethnic Studies*. – 1984. – Vol. 16, № 1. – P. 114–131.
78. McKay J. Ethnicity and the Ethnic Group: A Conceptual Analysis and Reformation / J. McKay, F. Lewins // *Ethnic and Racial Studies*. – 1978. – Vol. 1, № 4. – P. 412–427.
79. Malekafazali F. Primordial, Instrumental Identities and Formation of Ethnic Collective Movement. The Case of Azeri Nationalism / F. Malekafazali, R. Moser // *Canadian Review of Studies in Nationalism*. – 1992. – Vol. XIX, № 1–2. – P. 31–42.
80. Martineli Ph. A Test of the McKay and Lewins Ethnic Typology / Ph. Martineli // *Ethnic and Racial Studies*. – 1986. – Vol. 9, № 2. – P. 196–210.
81. Martynowych O. The Canadization of Ukrainian Immigrant / O. Martynowych // A Thesis Presented to the Faculty of Graduate Studies and Research the University of Manitoba in Partial Fulfillment of the Requirements of the Degree of Master of Arts, 1978. – 319 p.
82. Moore W. J. Minorities in the American Class System / W. J. Moore // *Daedalus*. – Spring, 1981. – Vol. 110, № 2. – P. 275–299.
83. Nation-building / ed. by K. Deutsch and W. Foltz. – New York : Atherton Press, 1963. – 167 p.
84. Nationalism and National Development: an Interdisciplinary Bibliography / ed. by K. Deutsch and R. Merrit. – Cambridge, Mass. : MIT Press, 1970. – 519 p.
85. Neo-nationalism in Europe and beyond: Perspectives from Social Anthropology / ed. by A. Gingrich and M. Banks. – New York : Berghan Books, 2006. – 303 p.
86. New Nationalisms of the Developed West / eds. E. Tiryakian, R. Rogowski. – Boston : G. Allen & Unwin, 1985. – 394 p.
87. Novak M. The American Vision: An Essay on the Future of Democratic Capitalism / M. Novak. – Washington : American Enterprise Institute for Public Policy Research, 1978. – 60 p.
88. Novak M. Further Reflections on Ethnicity / M. Novak. – Middletown, Pa. : Jednota Press, 1977. – 85 p.
89. Novak M. Politics: Realism and Imagination / M. Novak. – New York : Herder and Herder, 1971. – 162 p.
90. Novak M. The Rise of the Unmeltable Ethnics; Politics and Culture in the seventies / M. Novak. – N. Y. : Macmillan, 1972. – 321 p.
91. Novak M. Unmeltable Ethnics: Politics & Culture in American Life / M. Novak. – 2nd edition. – NB : Transaction Publ., 1996. – 486 p.
92. Park R. Race and Culture / R. Park. – Glencoe : Free Press, 1950. – 403 p.
93. Parsons T. Some Theoretical Considerations on the Nature and Trends of Change of Ethnicity / T. Parsons // *Ethnicity: Theory and Experience* / eds.: N. Glazer N., D. Moynihan with the assistance of Schelling C. S. – Cambridge (Massachusetts) : Harvard University Press, 1975. – P. 53–83.
94. Pluralism in a Democratic Society / ed. by M. Melvin, W. Plotch. – New York : Praeger Publishers: published in cooperation with the Anti-Defamation League of B'nai B'rith, 1977. – 248 p.
95. Porter J. The Vertical Mosaic. An Analysis of Social Class and Power in Canada / J. Porter. – Toronto : University of Toronto Press, 1965. – 626 p.
96. Potrebenko H. No Street of Gold. A Social History of Ukrainians in Alberta / H. Potrebenko. – Van. : New Star Books, 1977. – 312 p.
97. Preface to the Issue “Human Diversity” // *Daedalus*. – Spring, 1997. – Vol. 126, Issue 2.
98. Ravitch D. Multiculturalism. E Pluribus Plures / D. Ravitch // *The American Scholar*. – Summer, 1990. – Vol. 59, Issue 3. – P. 337–354.
99. Rawkins Ph. Nationalist Movements within the Advanced Nationalist State: The Significance of Culture / Ph. Rawkins // *Canadian Review of Studies in Nationalism*. – 1983. – Vol. 10, № 2. – P. 221–233.
100. Reynolds V. Sociobiology and the Idea of Primordial Discrimination / V. Reynolds // *Ethnic and Racial Studies*. – 1980. – Vol. 3, № 3. – P. 303–315.
101. Riggs F. A New Kind of Glossary for Ethnic Studies (Research Note) / F. Riggs // *Ethnic and Racial Studies*. – 1984. – Vol. 7, № 4. – P. 551–552.
102. Rogowski R. Causes and Varieties of Nationalism. A Rationalist Account / R. Rogowski // *New Nationalisms...* – P. 87–108.
103. Schermerhorn R. A. Comparative Ethnic Relations: a Framework for Theory and Research / R. A. Schermerhorn ; consulting editor: I. P. Rose. – New York : Random House, 1970. – 327 p. + xviii, ill.
104. Shafer C. B. Faces of Nationalism. New Realities and Old Myths / C. B. Shafer. – N. Y. : Harcourt Brace Jovanovich, 1972. – 535 p.
105. Snyder L. Contemporary Nationalisms: Persistence in Case Studies / L. Snyder. – Malabar, Fl. : Krieger Publ. Co., 1992. – 223 p.
106. Smith A. History and Liberty: Dilemmas of Loyalty in Modern Democracies / A. Smith // *Ethnic and Racial Studies*. – 1986. – Vol. 9, № 1. – P. 43–65.
107. Snyder L. Nationalism and the Flawed Concept of Ethnicity / L. Snyder // *Canadian Review of Studies in Nationalism*. – 1983. – Vol. X, № 2. – P. 253–265.



108. Sowell Th. The Economics and Politics of Race. An International Perspective / Th. Sowell. – N. Y. : Morrow, 1983. – 324 p.
109. Summary of Book IV (Vol. 4) of the Final Report of the Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism // Provincial Archives of Alberta. Michael Chomijak fonds. PR 1985.191 / Item 526 / Box 21 : Multiculturalism (Primarily Miscellaneous Government Statements and Report, 1967–1972). – 44 p.
110. Suzanne M. From Many Strands: Ethnic and Racial Groups in Contemporary America by Stanely Lieberman and Mary C. Waters (Book Review) / M. Suzanne // Journal of American Ethnic History. Special Issue : the Irish in America. – 1990 : Fall. – 1991 : Winter. – Vol. 10, № 1, 2. – P. 115–117.
111. Shaw R. Nationalism and Patriotism in the Evolution of Human Warfare / R. Shaw, Y. Wong // Canadian Review of Studies in Nationalism. – 1992. – Vol. XIX, № 1–2. – P. 139–150.
112. Symmons-Symonolevycz K. Ethnicity and Nationalism: Recent Literature and its Theoretical Implications / K. Symmons-Symonolevycz // Canadian Review of Studies in Nationalism. – 1979. – Vol. VI, № 1. – P. 98–102.
113. Tinker H. Race, Conflict and the International Order from Empire to United Nations / H. Tinker. – London : Macmillan, 1977. – 157 p.
114. Vincent J. Differentiation and Resistance: Ethnicity in Valle d’Austa and Kashmir / J. Vincent // Ethnic and Racial Studies. – 1982. – Vol. 5, № 3. – P. 313–325.
115. Waldron A. Review: Theories of Nationalism and Historical Explanation. Reviewed work(s): Nations before Nationalism by John Armstrong; Nations and Nationalism by Ernest Gellner; The Quest for Self-Determination by Dov Ronen / A. Waldron // World Politics. – April, 1985. – Vol. 37, № 3. – P. 416–433.
116. Warner W. L. The Social System of American Ethnic Groups / W. L. Warner, L. Srole. – New Haven : Yale University Press, 1945. – 318 p.
117. Williams C. Social Mobilization and Nationalism in Multicultural Societies / C. Williams // Ethnic and Racial Studies. – 1982. – Vol. 5, № 3. – P. 349–365.
118. Wolf K. Ethnic Nationalism. An Analysis and Defence / K. Wolf // Canadian Review of Studies in Nationalism. – 1986. – Vol. XIII, № 1. – P. 99–110.
119. Wynar L. Ten Years of Ethnic Forum. 1980–1989 / L. Wynar // Ethnic Forum. – 1990. – Vol. 10, № 1–2. – P. 5–12.
120. Young C. The Temple of Ethnicity. Reviewed works(s) Ethnic Changes. By Charles F. Keyes. Ethnopolitics: A Conceptual framework. By Joseph Rothschild. Ethnic Identities in a Transitional World by John F. Stack, Jr. / C. Young // World Politics. A Quarterly Journal of International Relations : The John Hopkins University Press. – July, 1983. – Vol. 35, № 4. – P. 652–662.

*В статье анализируются два принципиальных утверждения западной политической мысли 1960–1980-х годов касательно проблематики “этничности”. Во-первых, поддается сомнению тезис о том, что “этничность” является той социальной силой, которая вытесняет “класс”, так как последний не объясняет адекватно основных элементов социальных отношений в современном мире, а “фактор этничности” является основой социальных изменений, поскольку удачно рекомбинирует рациональный интерес с эмоциональной благосклонностью. Во-вторых, критикуется толкование западной политической науки 1960–1980-х гг. о том, что “этничность”, а особенно “этнические отличия”, является как бы главной причиной социального неравенства, а также принципиальным источником конфликтов как внутри стран, так и между государствами.*

**Ключевые слова:** этническая принадлежность, этнические отличия, политическая мысль.

*The political sciences’ thoughts of 1960’s – 1980’s was undisputed that “ethnicity” replaced this concept as a class to explain the fundamental elements of social relations in the modern world, because “ethnicity” was able to clarify the combination of interest from the emotional attachment. “Ethnicity” has given an adequate interpretation of the real set of common values – in language, food, names, when other social roles have become more abstract and impersonal. Focusing on ethnic differences, some experts claimed the main cause of social inequality, the main source of conflict both within countries and between countries.*

**Key words:** ethnicity, ethnic differences, political sciences’ thoughts.